

Kasteel Gemert

Herontwikkeling Ommuurde tuin

Deel I: Tuinhistorisch onderzoek en waardestelling

Deel II: Ontwerp herontwikkeling en groenplan

15 maart 2023

Kasteel Gemert

Herontwikkeling ommuurde tuin

Deel I: Tuinhistorisch onderzoek en waardestelling

Deel II: Ontwerp herontwikkeling en groenplan

15 maart 2023

Opdrachtgever

Opdrachtnemer Stichting In Arcadië

i.s.m.

STICHTING IN ARCADIË

Daam Fockemalaan 22
3818 KG Amersfoort
www.stichtinginarcadie.nl

15 maart 2023

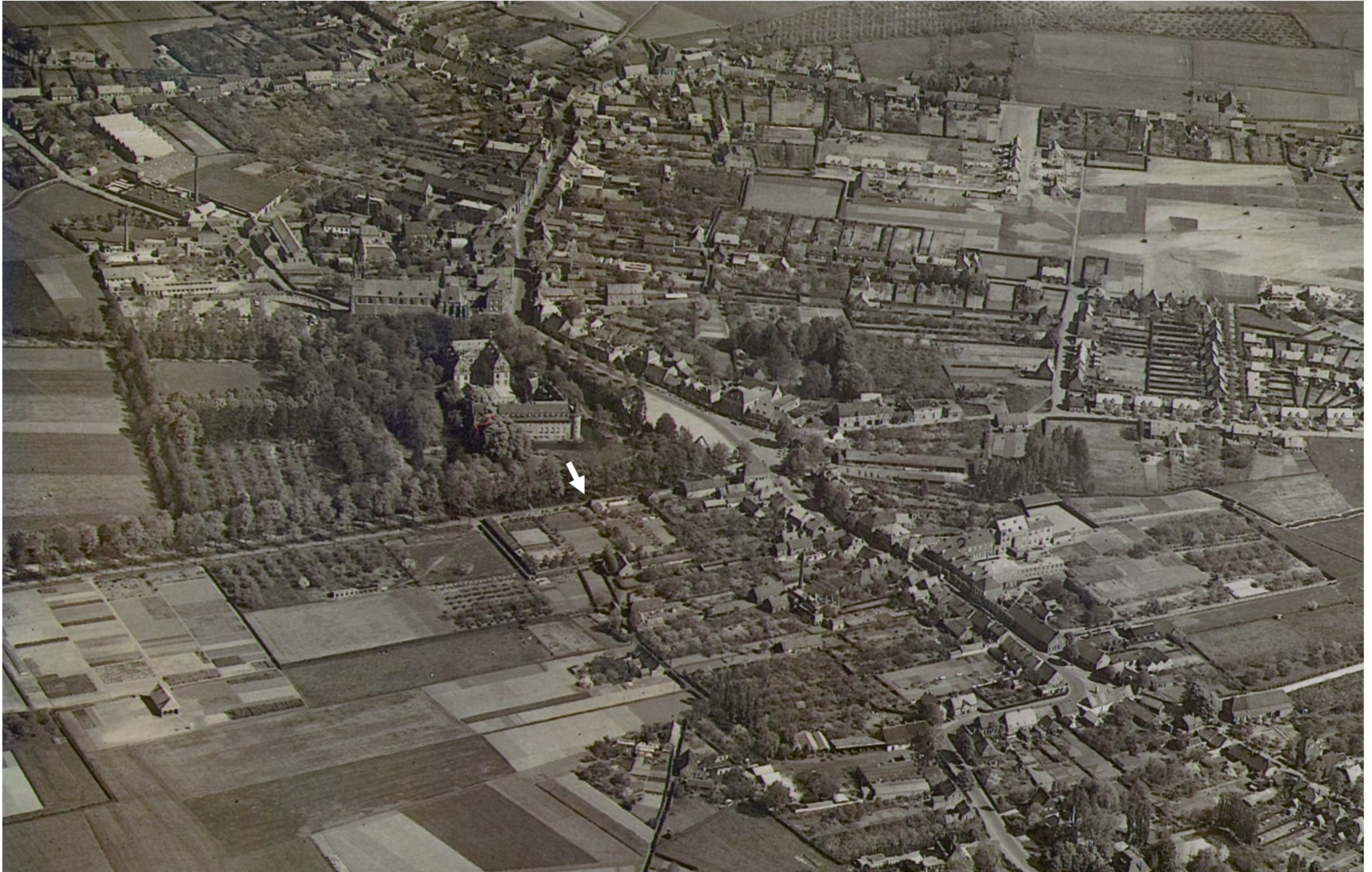
Alle foto's zijn gemaakt door Stichting In Arcadië,
tenzij anders vermeld.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave
mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een
geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar
gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij
elektronisch, mechanisch, door fotokopieën,
opnamen of op welke manier dan ook, zonder
schriftelijke toestemming van Stichting In Arcadië.

INHOUD

1. Inleiding	7
1.1 Inleiding	9
1.2 Leeswijzer	9
DEEL I: TUINHISTORISCH ONDERZOEK EN WAARDESTELLING	
2. Historische overzicht	11
2.1 Oudste geschiedenis	13
2.2 Commanderie Gemert in de 17 ^e en 18 ^e eeuw	13
2.3 Periode familie ██████████ (1813-1855)	14
2.4 Het echtpaar ██████████ (1869-1881)	15
2.5 De Jezuïeten en de Congregatie van de Heilige Geest (1881-2004)	17
2.6 Op weg naar een nieuwe toekomst: 2004 -heden	17
3. Actuele situatie, analyse en waardering	19
3.1 Werkmethode	21
3.2 Monumentenstatus	21
3.3 Actuele situatie ommuurde moestuin	23
3.4 Analyse, interpretatie en waardering	27
3.5 Waardstelling	29
3.6 Protocol van overdracht	29
DEEL II: HERONTWIKKELING EN GROENPLAN	
4. Visie, inrichtingsplan en uitwerking groenplan	33
4.1 Inleiding en visie	33
4.2 Het inrichtingsplan op hoofdlijnen	35
4.3 Uitwerking terreininrichting en groenplan	37

1 Inleiding

Linker pagina: Luchfoto Gemert
met moestuin, 12 mei 1950.
Gemeentearchief Gemert-Bakel,
inv.nr. 15_192

1.1 Inleiding

Het imposante kasteelcomplex en landgoedensemble te Gemert ligt op een beeldbepalende plek tussen het dorpscentrum (Ridderplein) en het omliggende landelijk gebied. Het kasteelcomplex is ontstaan aan het eind van de 14^e eeuw en heeft daarna een veelomvattende ontwikkelingsgeschiedenis doorgemaakt.

Er wordt al geruime tijd gezocht naar een goede herbestemming van het kasteelcomplex. Sinds 2018 is [REDACTED] eigenaar van het complex en zijn de plannen voor de restauratie en herbestemming van het complex met onder andere een hotel, hoogwaardige horeca voorzieningen, appartementen, woningen, een museum en andere exploitatieconcepten uitgewerkt in het masterplan 'Kasteel Gemert; Knooppunt van Europese cultuur en geschiedenis; Masterplan herstel, herbestemming en transformatie' [REDACTED] erfgoed, november 2019).

Onderdeel van het kasteelcomplex is een grote ommuurde moestuin. Deze moestuin verkreeg als onderdeel van een totaalrenovatie van het kasteelcomplex door het echtpaar [REDACTED] omstreeks 1870 haar huidige grootte en de markante tuinmuur.

Met betrekking tot de uitwerking van een concreet herbestemmings- en inrichtingsplan voor de ommuurde moestuin heeft reeds vooroverleg plaatsgevonden. Daarbij is teruggekoppeld dat een verdiepend tuinhistorisch onderzoek noodzakelijk is en dat de planvorming voor het projectgebied zorgvuldig moet worden afgestemd op de vastgestelde historische waarden.

Het voorliggende rapport voldoet aan deze behoefte. Stichting In Arcadië heeft van [REDACTED] opdracht gekregen het gewenste tuinhistorische onderzoek uit te voeren en in nauwe samenwerking met [REDACTED] erfgoed een bijgesteld herbestemmings- en inrichtingsplan te maken. Het voorliggende rapport bevat het tuinhistorische onderzoek (deel I) en het ontwerp voor wat betreft het ontwerp voor de groene inrichtingsaspecten (deel II). Aan het groenplan geeft ook uitwerking aan de groen-aspecten van het beeldkwaliteitsplan, dat voor het project is opgesteld.

Op deze recente luchtfoto wordt de ommuurde tuin weergegeven (gestreept patroon) als onderdeel van het Complex historische buitenplaats Kasteel Gemert (nr. 529544, gele stippellijn).

1.2 Leeswijzer

Het voorliggende rapport bestaat uit twee delen:

1. Tuinhistorisch onderzoek en waardstelling;
2. Het voorliggende ontwerp voor de restauratie, herbestemming en inrichting van de ommuurde moestuin.

Het tuinhistorisch onderzoek is een nadere uitwerking van het rapport 'Tuinhistorische verkenning kasteel Gemert', door Stichting In Arcadië 2018. Ook in het rapport 'Ruimtelijk kader kasteel Gemert' [REDACTED] / Quadrat, 2017) wordt op basis van literatuuronderzoek een overzicht van de ontwikkelingsgeschiedenis van de tuin gepresenteerd. Het nu uitgevoerde verdiepende tuinhistorische onderzoek heeft naar aanleiding van kadastraal onderzoek en (lucht)foto vergelijking veel nieuwe inzichten opgeleverd.

Het Masterplan en het voorliggende inrichtingsplan wijken op een aantal punten af van het 'Ruimtelijk kader Kasteel Gemert' [REDACTED] / Quadrat, 2017). Deze afwijkingen zijn enerzijds ontstaan door nadere inzichten ten aanzien van de ruimtelijke inrichting, maar anderzijds ook door nieuwe inzichten in de ontwikkelingsgeschiedenis en erfgoedwaarden.

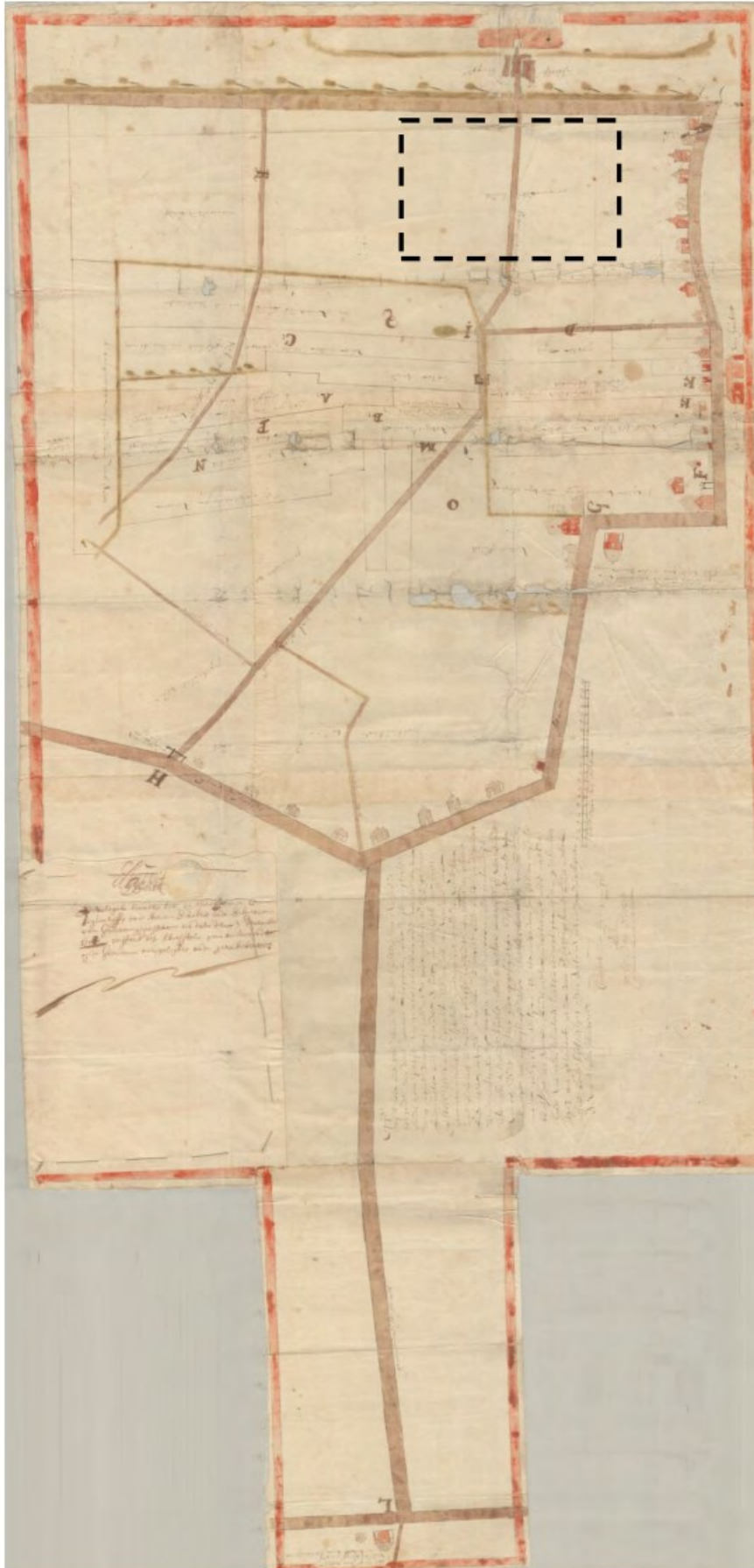

DEEL I - tuinhistorisch onderzoek en waardestelling

2 Historisch overzicht

Linker pagina: paters aan het werk in de moestuin, 1939. Op de achtergrond een zone van fruitbomen, de tuinmuur met leifruitrekken en daarachter het poortgebouw naar het kasteel.

Spaarnestad photo 6001055

Kaart van het neutrale gebied van Gemert, opgemaakt door [redacted] gezworen landmeter, met verklaring en bekrachtiging van de afmetingen door scholtis en schepenen, alsmede secretaris van Gemert, 7 december 1703

Op de linker kaart is de locatie van het huidige plangebied globaal aangegeven. Rechts een uitsnede van een kopie.

BHIC, cat.nr. 6909

Rechts midden: Zicht op het kasteelcomplex en het poortgebouw vanaf de Heilige Geestlaan. Op de voorgrond een sluisje in De Rips. Het plangebied ligt rechts buiten beeld.

[redacted] 30 dec 1675

Rechts onder: archeologisch inventariserend veldonderzoek d.m.v. proefsleuven in 2008. Op de foto is duidelijk een reeks parallel gegraven greppels zichtbaar. Dit zijn postmiddeleeuwse moesbedden/ grondverbeteringskuilen.

Een bijzondere vondst betreft een zilveren munt (vondst 11): een 20-kreuzer geslagen in 1727 door kurfurst [redacted] voor de kurlinie pfalz-Neuburg.

BAAC, 2008

Het historisch overzicht betreft een samenvatting van bestaande onderzoeken (2018, 2020). Er is tevens aanvullend onderzoek verricht met behulp van historisch kadastrale gegevens. Historische kaarten en afbeeldingen, zoals oude luchtfoto's, zijn nader bestudeerd.

2.1 Oudste geschiedenis

Volgens de geologische kaart bevindt de onderzoekslocatie zich in een zone met dekzandruggen, met of zonder oud bouwlanddek. In het plangebied is een humeus dek aanwezig met een dikte van 50-90 cm. In de directe omgeving van het onderzoeksgebied staan in Archis diverse archeologische waarnemingen geregistreerd. Een waarneming (nummer 30189) heeft betrekking op de vondst van een vuursteen bijl uit het neolithicum (NB de bijbehorende coördinaten moeten echter volgens de gegevens in Archis als fictief worden beschouwd). Enkele honderden meters ten noorden van het plangebied (ten noorden van het kasteel Gemert) hebben de diverse waarnemingen betrekking op archeologische resten en vondsten uit de late middeleeuwen en nieuwe tijd (onder andere nummer 33584 en 45787). Deze kunnen worden gerelateerd aan de historische kern van Gemert. Circa 300 meter ten zuidwesten van het plangebied zijn fragmenten aardewerk uit de ijzertijd, romeinse tijd en middeleeuwen aangetroffen (vondstmelding 405220).ⁱ

Het plangebied was mogelijk al in de middeleeuwen in gebruik, wat is af te leiden uit de aanwezigheid van een kuil en een greppel(-systeem) met laatmiddeleeuws vondstmateriaal tijdens archeologisch veldonderzoek door middel van proefsleuven in 2008.

2.2 Commanderij Gemert in de 17^e en 18^e eeuw

De geschiedenis van de ommuurde tuin is nauw verbonden met de geschiedenis van het kasteel en de Commanderij van Gemert. Kasteel Gemert is gesticht door de Duitse Orde, die zich in de eerste helft van de dertiende eeuw in Gemert vestigde. In 1366 kwam de heerlijkheid van Gemert in zijn geheel in handen van de Duitse Orde. De landcommandeur van [REDACTED] was voortaan soeverein vrijheer van Gemert. Gemert vormde een 'commanderij', een bestuurs eenheid onder de balije [REDACTED]. Vanaf 1391 werd begonnen met de bouw van een omgracht kasteel. Aan het begin van de 15^e eeuw werd de bouwcampagne voortvarend ter hand genomen door [REDACTED].

Circa halverwege de 16^e eeuw werd het kasteelcomplex in zuidelijke richting uitgebreid door aankoop van grondgebied in Schoorswinkel, omdat het noodzakelijk bleek een beter schootsveld vanuit het kasteel te creëren. Waarschijnlijk kreeg het kasteel op dat moment de dubbele omgrachting en is gelijktijdig het riviertje de Rips langs het kasteel, over een lengte van ruim 400 meter, gekanaliseerd. In 1607 kreeg het kasteel een nieuwe ingangspartij door de bouw van een neerhof/poortgebouw, met een ophaalbrug over de buitengracht.

Volgens een bron vermeld in de BAAC-rapportage uit 2008 stond ten tijde van de Commanderij Gemert een klein schuurtje op dit perceel tegenover het poortgebouw van het kasteel. Het ging om een "zeer klein huiske dat stond aan het Goorswinkel tegenover des heerenhuys van Gemert". Dit schuurtje of huisje werd kort na de aankoop tussen 1700 en 1710 gesloopt. De exacte locatie van dit gebouwtje is niet meer te bepalen op basis van historische bronnen.ⁱⁱ

In de 18^e eeuw was er sprake van een geometrische aanleg op het kasteelcomplex met vierkante plantvakken, sierparterres en kruisende lanen, deze is vermoedelijk aan het eind van de 17^e eeuw tot stand gekomen en zichtbaar op een prent van [REDACTED] uit 1700; de percelen van de huidige ommuurde moestuin zijn op deze kaart niet zichtbaar. Op de kaarten van Schoorswinkel van M. Suijkers uit 1702 en [REDACTED] uit 1703 zijn langs de rand geheel rechts de met laanbomen beplante Heilige Geestlaan en "t casteel brug' weergegeven. De lege vlakken aan de andere zijde van de laan zijn gronden van de commanderij. In een rechte lijn vanaf de brug loopt tussen de gronden door het 'Goorwinkelse Padt'. De kaart voor 1789 toont dat de percelen ten zuiden van het kasteelcomplex langs de grenzen een beplantingsrand hadden. De moestuin was hierdoor aan het zicht onttrokken. Kunstenaars hebben bij het verbeelden van het complex en omgeving het studiegebied 'overgeslagen' zoals bijv. in de serie tekeningen van [REDACTED] uit ca. 1675 of verscholen achter het groen van de lanen zoals op prenten van o.a. [REDACTED]. Over deze periode zijn dus geen gegevens beschikbaar over de indeling of het gebruik van deze gronden. Mogelijk was het in gebruik als moestuin of agrarische grond.

Onder Napoleon wordt de Duitse Orde onteigend en in 1809 opgeheven.

ⁱM. [REDACTED] Kasteeltuin Gemert, BAAC rapport A-08.0352, December 2008, p. 9.

ⁱⁱM. [REDACTED] Kasteeltuin Gemert, BAAC rapport A-08.0352, December 2008, p. 9.

Kaart commanderij in Gemert en landerijen en hoeven in Erp, Bakel en Gemert, vóór 1789. BHIC, toegang 272, inv.nr. 627.1

2.3 Periode familie ██████████ (1813-1855)

Het kasteelcomplex wordt in 1813 op een veiling voor 27.000 francs verkocht aan mr. ██████████ (1777-1855). ██████████ woont zelf te Maastricht en verhuurt delen van het kasteel en gebouwen in de omgeving; hierbij worden de gebouwen gebruikt voor o.a. een spinfabriek en weefschool.

Het Kadastraal Minuutplan en de Oorspronkelijk Aanwijzende Tafel verschaffen informatie over het gebruik van de percelen in het gebied in 1818. Hieruit blijkt dat het complex in deze periode vrijwel geheel een nutsfunctie heeft en voornamelijk een agrarisch gebruik kent. Er zijn geen percelen in gebruik als siertuin of vermaakgrond, met uitzondering van perceel 268 ('hof'), waar een sier- en nutsfunctie gecombineerd worden. Verder komt hieruit naar voren dat de moestuin in deze periode een globaal vierkante vorm heeft en dat het pad, benoemd als 'Sentier de Heuvel', aan de westzijde nog op de oude locatie langs het Schoorswinkel ligt. De Topografische Militaire Kaart van 1837 geeft een summier beeld van het studiegebied, duidelijk is dat het perceel nog steeds door groen is omgeven en dat er ten zuidwesten van de ommuurde tuin enkele gebouwen zijn verzezen.

Na zijn dood erft zijn dochter ██████████ het complex. Op de kadastrale legger van Jacoba ██████████ (dochter van ██████████ uit Reeks 2 wordt perceel L395 omschreven als: (moes)tuin, oranjerie en broeikas (Legger 1895, Reeks 2, ██████████ van Gemert), Reeks 1 (de oudste kadastrale legger) omschrijft het perceel echter enkel als 'moestuin'. Mevr. van Riemsdijk is in maart 1877 overleden en heeft het complex waarschijnlijk al in 1869 in beheer overgedragen aan haar net gehuwde dochter en schoonzoon, het echtpaar ██████████ Het vermoeden is dan ook dat de oranjerie en broeikassen dan ook niet door mevr. ██████████ maar door dit echtpaar zijn gebouwd. De kadastrale legger uit Reeks 2 is vermoedelijk opgemaakt net na haar dood,

TMK 1837. Met globaal aangegeven de locatie van het plangebied

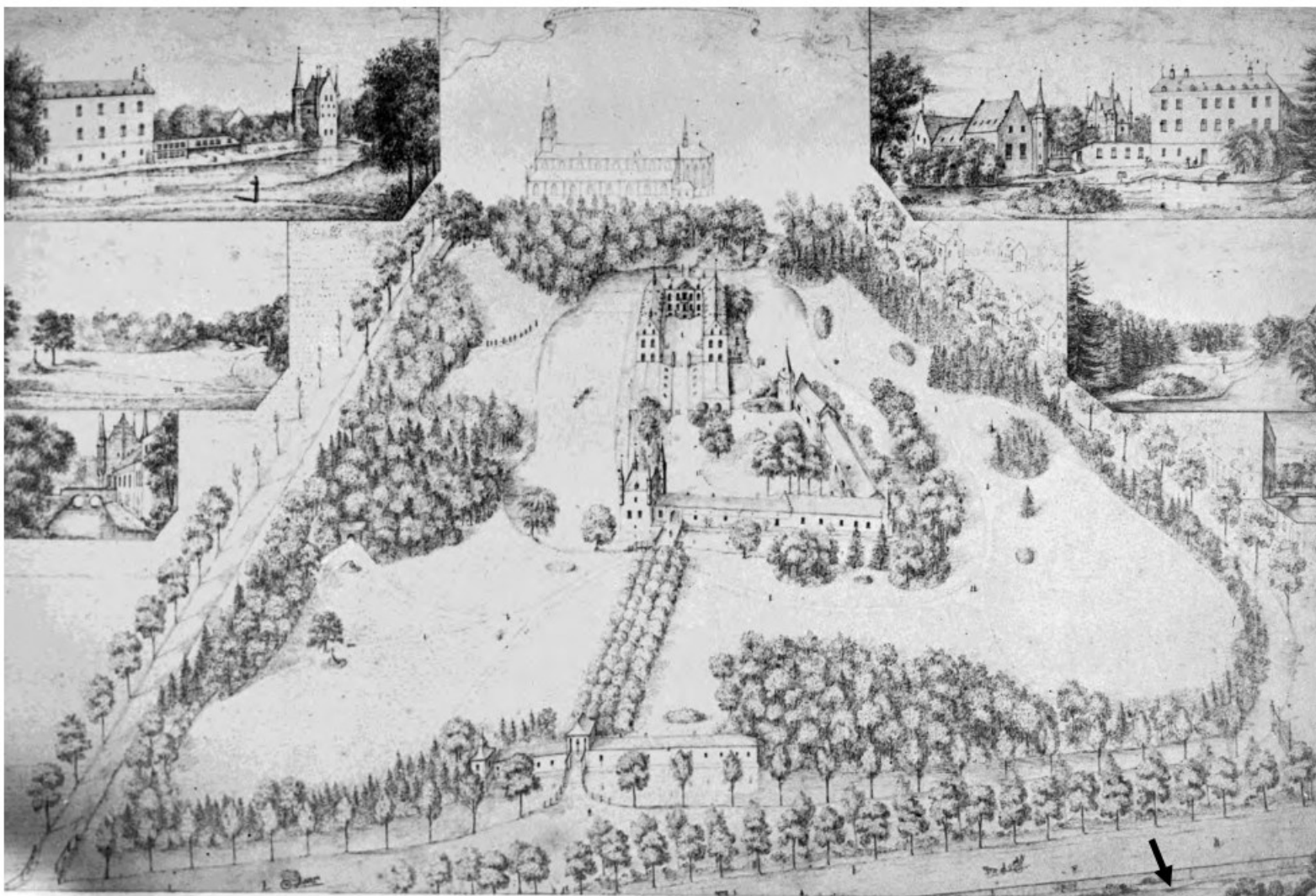
KMP Sectie H blad 01 en Sectie L blad 01. Gemonteerd.
Perceelnummer en functie:

- Sectie H blad 01, perceelnr. 395 (moestuin).
- Sectie L blad 01, perceelnr. 247 (bouwland, genaamd het Schoorswinkel)

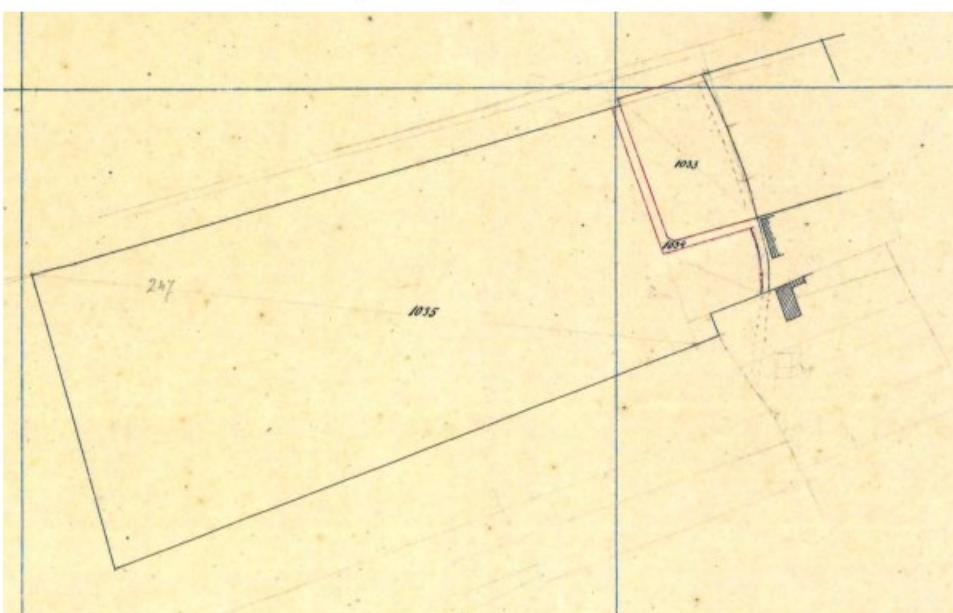
Portretten van het echtpaar Schei-

██████████ 1874.
Links: ██████████ 1837-1898. Rechts: Maria Mathilde Johanna ██████████ (1848-1910).
RKD IB00096449, IB00096448

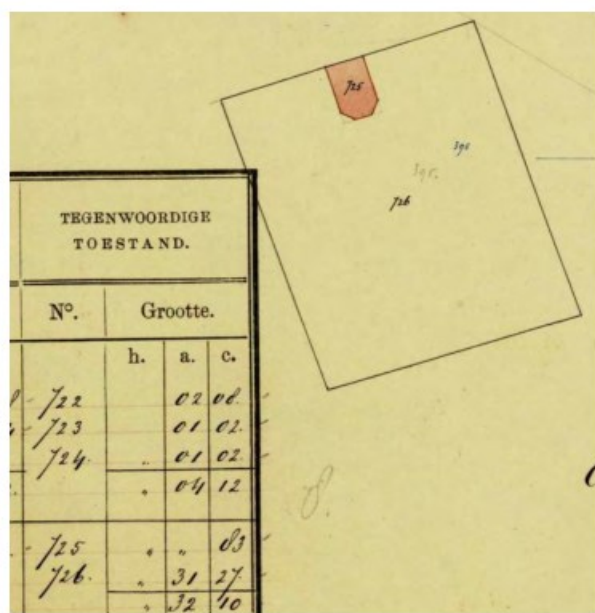

Links: Vogelvluchttekening van de tuin- en parkaanleg van Kasteel Gemert uit 1882. Rechtsonder is mogelijk een fragment muur of schutting zichtbaar. Wellicht is de moestuin op de originele tekening wel afgebeeld.

1874 Hulpkaart uitbreiding ommuurde tuin.

1880 Hulpkaart met oranjerie

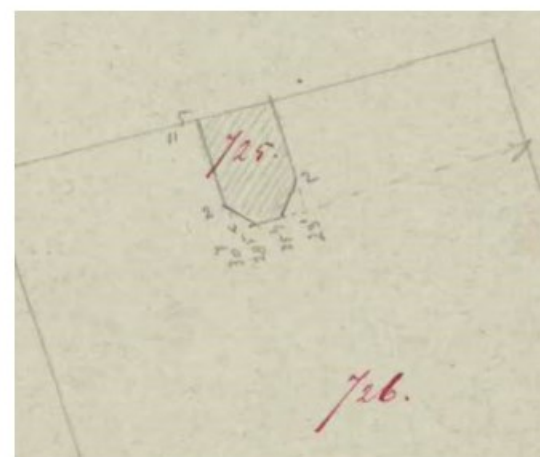
2.4 Het echtpaar ██████████ (1869-1881)

Het echtpaar ██████████ betreft na de huwelijksvoltrekking in 1869 het kasteelcomplex te Gemert en begint aan de grote restauratie en moderniseringscampagne. Onderdeel van hun activiteiten is de wijziging van de tuinaanleg om het kasteel tot een groot romantisch (wandel)park in landschapstijl. Omdat alle nutstuinen in de directe omgeving van het kasteel hierbij verdwijnen, wordt het gebruik van de moestuin buiten de poort geïntensiveerd. Op basis van latere luchtfoto's is te veronderstellen dat bij de eerste fase van de inrichting de moestuin symmetrisch was ingedeeld. De inrichting bestond uit drie rechthoekige vakken met de oranjerie als middenas én hoogtepunt. Tussen de rechthoekige vakken liepen twee paden. Links van de oranjerie is de moestuin ontsloten en bereikbaar via de Heilige-Geestlaan.

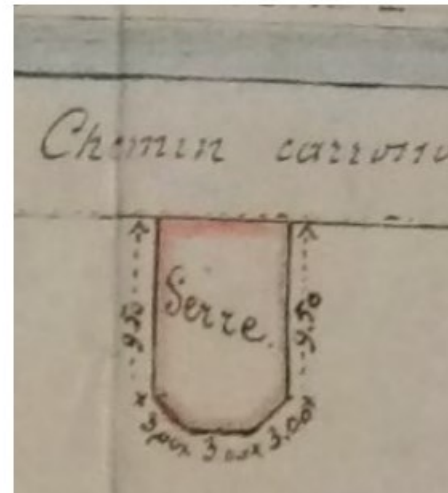
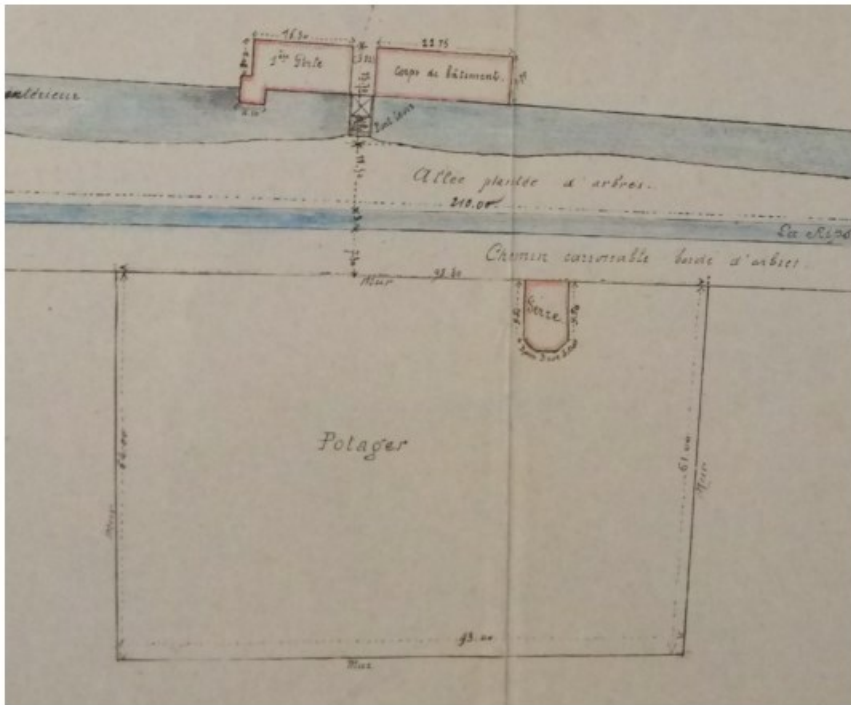
Omstreeks 1874 wordt de moestuin vergroot door er een gedeelte van het perceel L 247 'Schoorwinkel' bij te trekken. Op de kadastrale hulpkaart 1874 is te zien dat de tot dan toe globaal vierkante moestuin, haar huidige rechthoekige contour krijgt. Het pad dat aanvankelijk direct aansloot op de poort wordt om de sterk vergrootte moestuin heen geleid. Op de kadastrale hulpkaart van 1879 wordt voor het eerst de oranjerie/broeikas weergegeven. De kas wordt in eerste instantie omschreven als 'Oranjerie' en later als 'Broeikas'. De uit latere foto's bekende muurkas en koude bakken worden op deze kadastrale hulpkaart niet weergegeven, worden in de omschrijving niet specifiek genoemd, maar zijn waarschijnlijk al wel aanwezig. In deze tweede fase van de inrichting, na de uitbreiding, is een nieuwe indeling gemaakt, dat als vertrekpunt de eerste fase neemt. De twee rechtervakken ten zuiden en zuidoosten van de serre van de eerste fase worden opgenomen in de nieuwe inrichting, links daarvan worden twee grote rechthoekige nieuwe vakken aangelegd. Hierbij wordt het linker vak uit de eerste fase opgenomen in één van de grote vakken. Er lopen paden om en tussen de vakken door.

Onduidelijk is of de tuinmuur gelijk met de oranjerie en muurkas is gebouwd vanwege de positie van de oranjerie in de symmetrie-as van het oude moestuinperceel. De bouwkundige resten van de oranjerie en muurkas zijn wel in verband gemetseld met de tuinmuur. De huidige nog bestaande ommuring van het perceel dateert waarschijnlijk van na de uitbreiding van de moestuin tot het huidige rechthoekige gebied. Bouwkundig onderzoek zou kunnen uitwijzen of de tuinmuur in één bouwcampagne is opgetrokken of dat er twee bouwfasen zijn geweest.

Het echtpaar ██████████ verkoopt het kasteelcomplex te Gemert in 1881. Zij waren al na de verkoop van de bloemen, planten en inboedel in 1879 verhuisd naar Arnhem.

1879 Veldwerkkkaart inmeting Oranjerie.

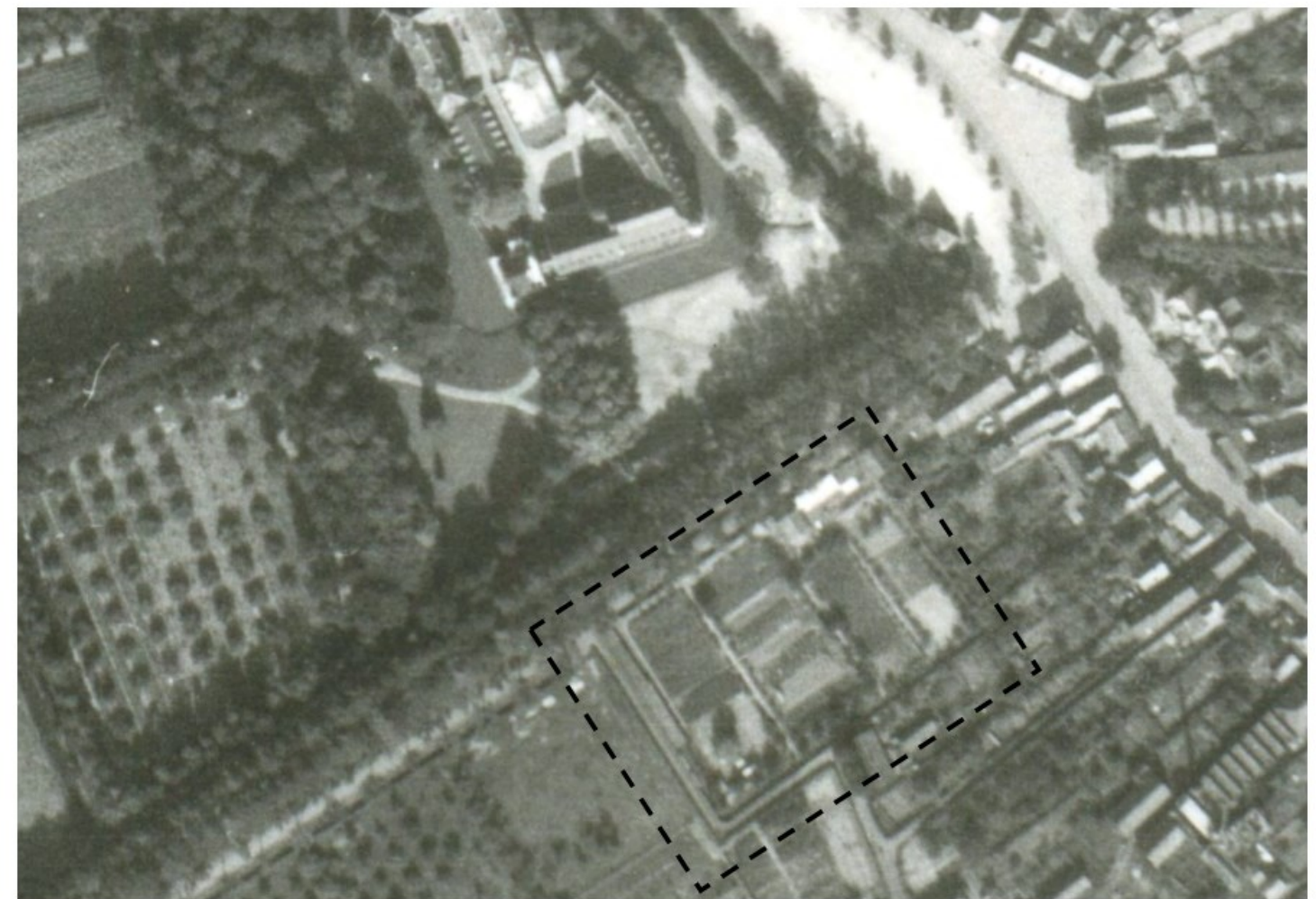
Kadasterkaart ca. 1880. Uitsnedes. Archives Jesuits, France.

Groentekassen van de Paters van de Heilige Geest, ca. 1935. Bron: Gemerts Heem, nr. 4 (2009), p. 32.

Luchtfoto 1934 Aviodrome

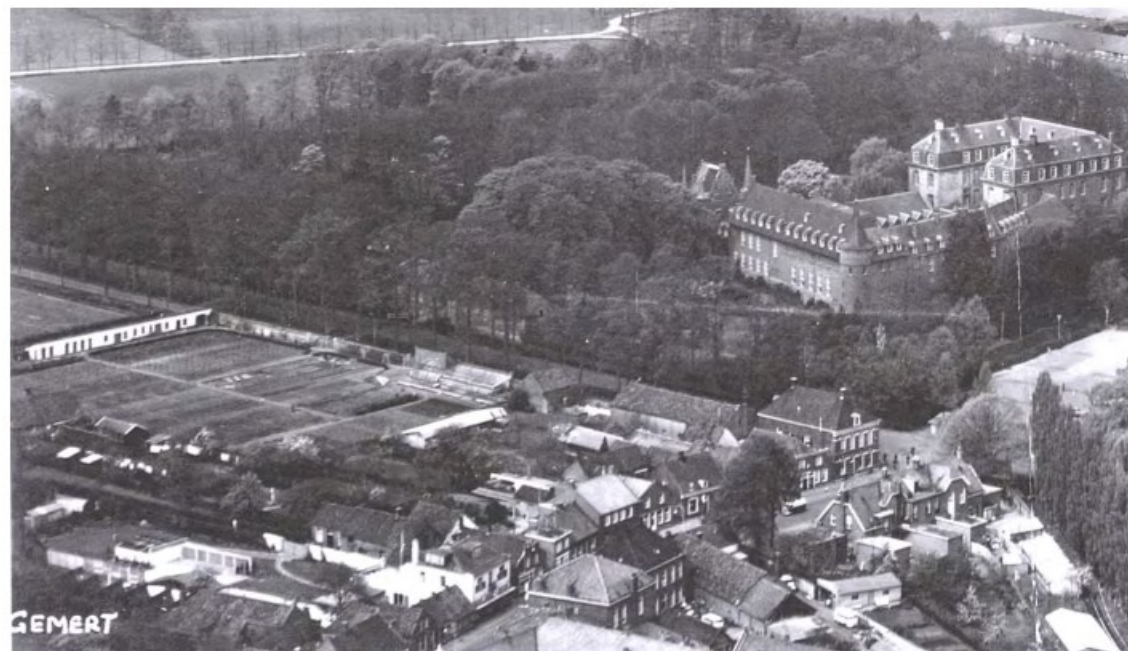
Luchtfoto 1944 RAF, dotkadata

2.5 De Jezuïeten en de Congregatie van de Heilige Geest (1881-2004)

Van 1881 tot 2004 is kasteel Gemert en het bijbehorende landgoed in eigendom en beheer van religieuze organisaties. Het complex wordt in 1881 aangekocht door de Jezuïeten. Op de kadasterkaart uit het archief van de Jezuïeten is de oranjerie 'serre' te zien, ook staat de muur ingetekend (zie notitie 'mur'). Er vinden in deze periode geen grote wijzigingen plaats aan het park binnen de omgrachting of de ommuurde tuin. De meeste veranderingen vinden plaats op detailniveau.

Vanaf 1916 gebruiken paters en missionarissen in opleiding van de Congregatie van de Heilige Geest de Jezuïetenvleugel op de voorburcht als toevluchtsoord. Vanaf 1920 krijgen zij de beschikking over het hele kasteelcomplex, dat zij in 1928 kunnen aankopen. De congregatie wil zelfvoorzienend zijn en onder de broeders waren dan ook koks, bouwvakkers, schoenmakers, kleermakers, boeren en tuinders. In de parkaanleg en de omgeving van het kasteel verrichten zij dan ook diverse werkzaamheden. Op (lucht)foto's uit de eerste helft van de 20^e eeuw is de indeling van de ommuurde moestuin uit de tijd van [REDACTED] met de twee grote en twee kleine vakken met kassen en teeltvelden goed te zien. Tegen de noordzijde van de ommuurde moestuin stonden leifruitrekken en een muurkas met daarvoor meerdere kasbakken (sommige afgebeeld met broeiramen). Tegen de westmuur staan enkele schuren en langs de paden staan fruitbomen. Deze indeling is ook nog zichtbaar op de luchtfoto uit 1944 en 1950.

De zelfvoorzienendheid en isolatie van de Congregatie veranderde echter ingrijpend in de jaren '60. Na een periode van gestage groei, liep vanaf de jaren '60 het aantal roepingen drastisch terug. In 1969 viel het doek voor de eigen priesteropleiding. Kandidaten voor het priesterschap ontvingen hun vorming vanaf toen aan de theologische hogescholen en universiteiten. Het kasteel diende vanaf toen als bestuurlijk centrum van de Nederlandse provincie en als missionair centrum. Geleidelijk aan voorziet de ommuurde tuin niet langer in de levensbehoeften van het klooster. In 1953 wordt het glazen deel van de oranjerie gesloopt (het bakstenen gebouw blijft hierbij behouden) en vervangen door een meer bescheiden exemplaar. Ook de muurkas wordt vervangen. In 1963 is in de noordoosthoek van de ommuurde tuin een elektriciteitshuisje gebouwd, hiervoor is

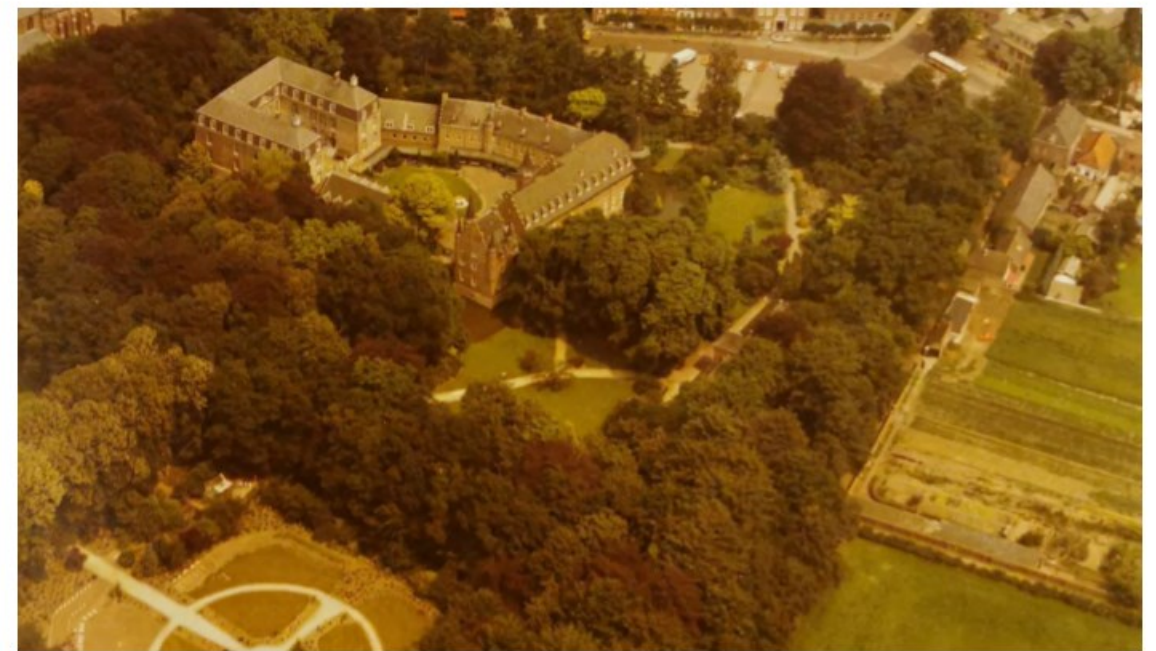
Detail luchtfoto 1966-67.
Coll. Gemeentearchief Gemert-Bakel, inv.nr. 15_169. Bewerking SIA 2020.

de muur gedeeltelijk gesloopt. Op de luchtfoto uit 1966/1967 is te zien dat de moestuin nog vol in gebruik is, al is de indeling enigszins gewijzigd qua vak- en padindeling. Er loopt een pad in noord-zuidrichting naar de muurkas, welke aansluit op een dwarspad. Vanuit dit dwarspad loopt nog een pad in noord-zuidrichting naar de toegang nabij de kasteelbrug. Langs de teeltvakken en de schuren loopt ook een pad rondom.

Op een luchtfoto uit 1980 is te zien dat de moestuin nog volledig in gebruik is en is ingedeeld in langgerekte rechthoekige stroken. De eerder op foto's voorkomende paden met fruitbomen en kassen zijn dan geheel verdwenen. De kleinere moestuinvakken staan nu bij de schuurtjes aan de westzijde. Op de topografische kaart van 1984 is het grote veld ten zuiden van de kasteellaan geheel als weiland weergegeven en is de vakkenindeling uit de tijd van [REDACTED] in de moestuin niet meer aanwezig.

2.6 Op weg naar een nieuwe toekomst: 2004 -heden

Door de steeds grotere zorgvraag van de paters werden er aan het begin van de 21^e eeuw plannen gemaakt voor de herontwikkeling van het complex met het plan om nieuwbouw te ontwikkelen in de ommuurde moestuin buiten het kasteelpark. Toen deze plannen door aanhoudende protesten op niets uitliepen, verhuisde de congregatie in 2010 naar Gennep. Na het vertrek van de paters raakt de moestuin in onbruik. De huidige inrichting bestaat uit verruigd grasland met enkele groepen opgeschoten heesters. De bebouwing tegen de binnenkant van de muur aan (de schuren, muurkas en restant oranjerie) is nog aanwezig.

Detail luchtfoto 1980.
Archief Paters vd Heilige Geest inv.nr. 5335

DEEL I - tuinhistorisch onderzoek en waardstelling

3 Actuele situatie, Analyse en waardering

Luchtfoto van de ommuurde moestuin in de actuele situatie.
Cyclomedia, 2019

3.1 Werkmethode

In het voorgaande hoofdstuk is inzicht ontstaan in de ruimtelijke structuur, opbouw en historische gelaagdheid van de ommuurde (moes)tuin van Kasteel Gemert. In het voorliggende hoofdstuk wordt een globaal overzicht gegeven van de huidige situatie van het gebied. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een interpretatie, analyse en tuinhistorische waardering. De waardering betreft een interne waardestelling. Een contextuele waardestelling, waarbij vergelijking wordt gemaakt met andere soortgelijke objecten behoort niet tot het voorliggende project.

3.2 Monumentenstatus

De ommuurde tuin is als onderdeel van Complex historische buitenplaats Kasteel Gemert (nr. 529544) en als rijksmonument beschermd onder nr. 529553, met de volgende omschrijving en waardering:

Omschrijving: 'de OMMUURDE MOESTUIN behorende tot de buitenplaats Kasteel Gemert: aan de overzijde van de Kasteellaan / Heilige Geestlaan ligt een voormalige rechthoekige moestuin die geheel is ommuurd. De laatnegentiende-eeuwse moestuinmuur wordt geleed door pijlers/steunberen en beëindigd door een ezelsrug. Doorgangen geflankeerd door pijlers.'

Waardering: de OMMUURDE MOESTUIN van algemeen belang:

- *vanwege de ouderdom;*
- *vanwege de doelmatige vormgeving van de muur;*
- *als karakteristiek en functioneel onderdeel van de buitenplaats;*
- *vanwege de functioneel-ruimtelijke relatie met de andere onderdelen van de buitenplaats.'*

De ommuurde tuin is gelegen aan de waterloop De Rips met daarlangs de Kasteellaan (links) en de Heilige-Geestlaan (rechts).

Luchtfoto en kadastrale kaart van de ommuurde moestuin in de actuele situatie.

De begrenzing van het plangebied is aangegeven met geel: ca. buitenzijde ommuring. De kadastrale perceelgrenzen en -panden zijn aangegeven met zwarte contouren. De bestaande doorgangen in de muur zijn aangegeven met witte pijlen.

De volgende bouwwerken zijn aangegeven:

1. tuinmuur
2. resten oranjerie
3. resten muurkas
4. resten werkschuren
5. overige overkappingen en dierenverblijven

Winter 2018, kadaster

3.3 Actuele situatie ommuurde tuin

Reliëf, terreinhoogte en bodem

Het terrein binnen de ommuring is nagenoeg vlak en licht aflopend richting het westen. Van ca. 14,9m +NAP naar ca. 14,5m +NAP. Het Schoorswinkelpad buiten de ommuring ligt ca. 40cm hoger dan de moestuin (ca. 15m). De reden van ophoging is onbekend. Op de hoogtekaart (AHN3) zijn de gedempte archeologische proefsleuven zichtbaar.

In het plangebied is een vrij dik humeus (bouwland)dek aanwezig met een dikte van 50-90 cm bestaande uit donkergrijs tot donkerbruingrijs, zwak humeus, matig fijn zand, gerelateerd aan het gebruik als bouwland/moestuin. Daaronder bevindt zich direct het moedermateriaal, bestaande uit geel tot witgeel, matig fijn en slecht gesorteerd zand (fluvioperiglaciale afzettingen). O.a. roestvlekken duiden op een fluctuerende grondwaterspiegel en relatief natte terreingesteldheid in het verleden. De huidige grondwatertrap is ca. VII-VIII en daarmee aanzienlijk gedaald en droger.

Bouwwerken

Er zijn veel bouwkundige resten aanwezig:

- De omringende tuinmuur met aan de binnenzijde verschillende haken voor leifruitrekken: aan de noord, oost- en westzijde;
- Er ontbreekt een muursegment in de noordoostelijke hoek. De perceelgrens wordt hier gevormd door de gevels van het P.N.E.M. huisje en de woning Heilige-Geestlaan nr. 4;
- 2 houten poorten aan de Heilige-Geestlaan tussen gemetselde penanten/pilasters;
- Resten van de oorspronkelijke opstallen: de oranjerie en muurkas. In de huidige situatie zijn deze in gebruik als dierenverblijf en zijn er golfplaten overkappingen tegenaan gebouwd. De glazen kasconstructies zijn niet meer aanwezig;
- Resten van werkschuren gebouwd tegen de westelijke tuinmuur;
- Diverse verspreid staande dierenverblijven.

Wegen en paden

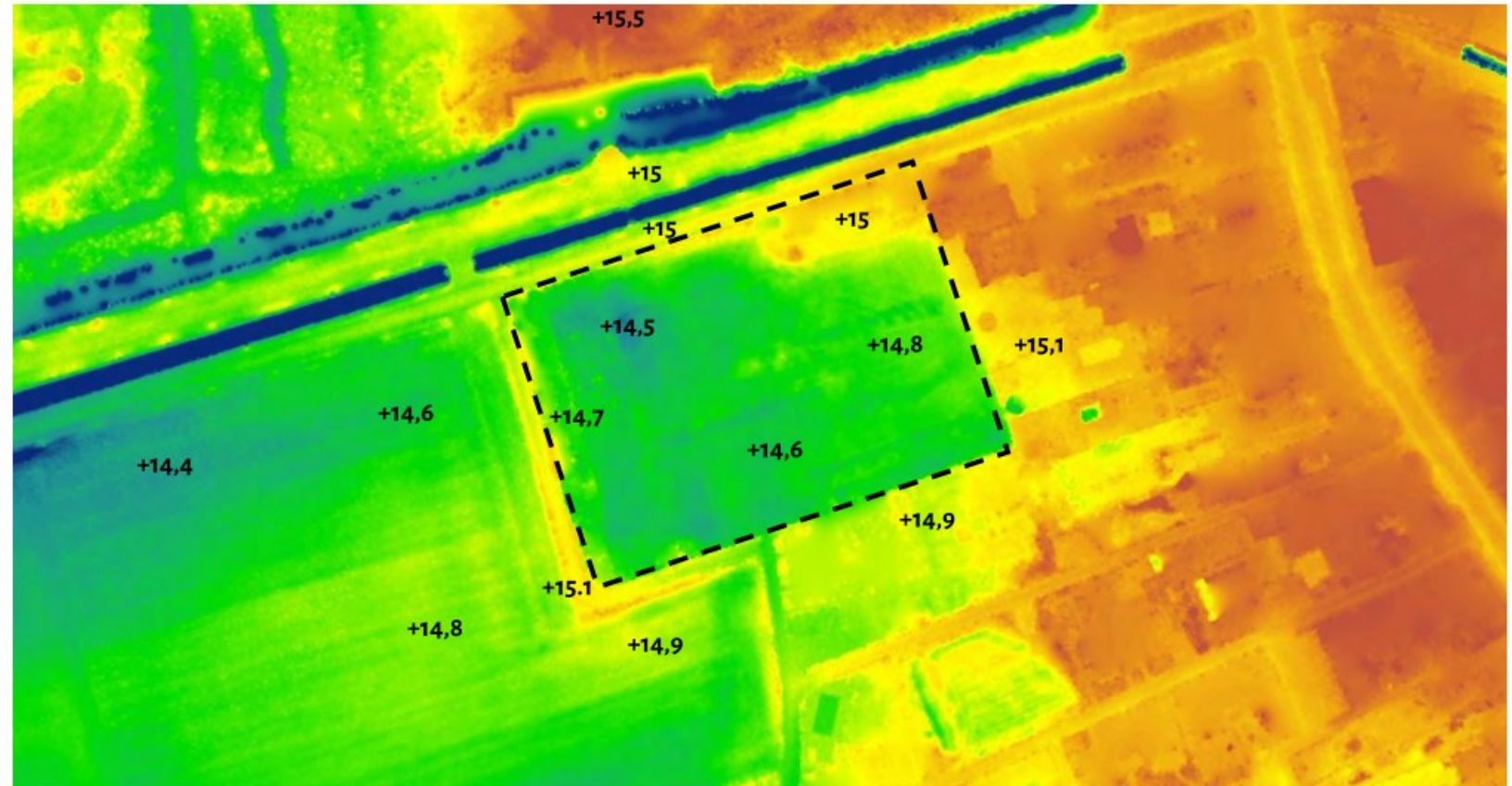
- Resten van betonverhardingen en verhardingen met betontegels aanwezig langs de noordelijke tuinmuur.

Water

- Er zijn geen waterlopen of greppels aanwezig. De waterloop de Rips is ten noorden van het plangebied gelegen.

Bepanting

- De tuinmuur is over een groot deel van de lengte begroeid met muurplanten zoals mossen, korstmossen, muurleeuwenbek en varens;
- Het terrein binnen de ommuring is voornamelijk grasland en wordt beweid door onder andere pony's. De grasmat is in matig-slechte onderhoudsstaat en er groeit veel brandnetel;
- Langs de noordelijke tuinmuur (binnenzijde) groeit een kiwi en een klimhortensia;
- Langs de westelijk tuinmuur (binnenzijde) staat een solitaire prunus en enkele doorgeschoten sierheesters, voornamelijk coniferen.

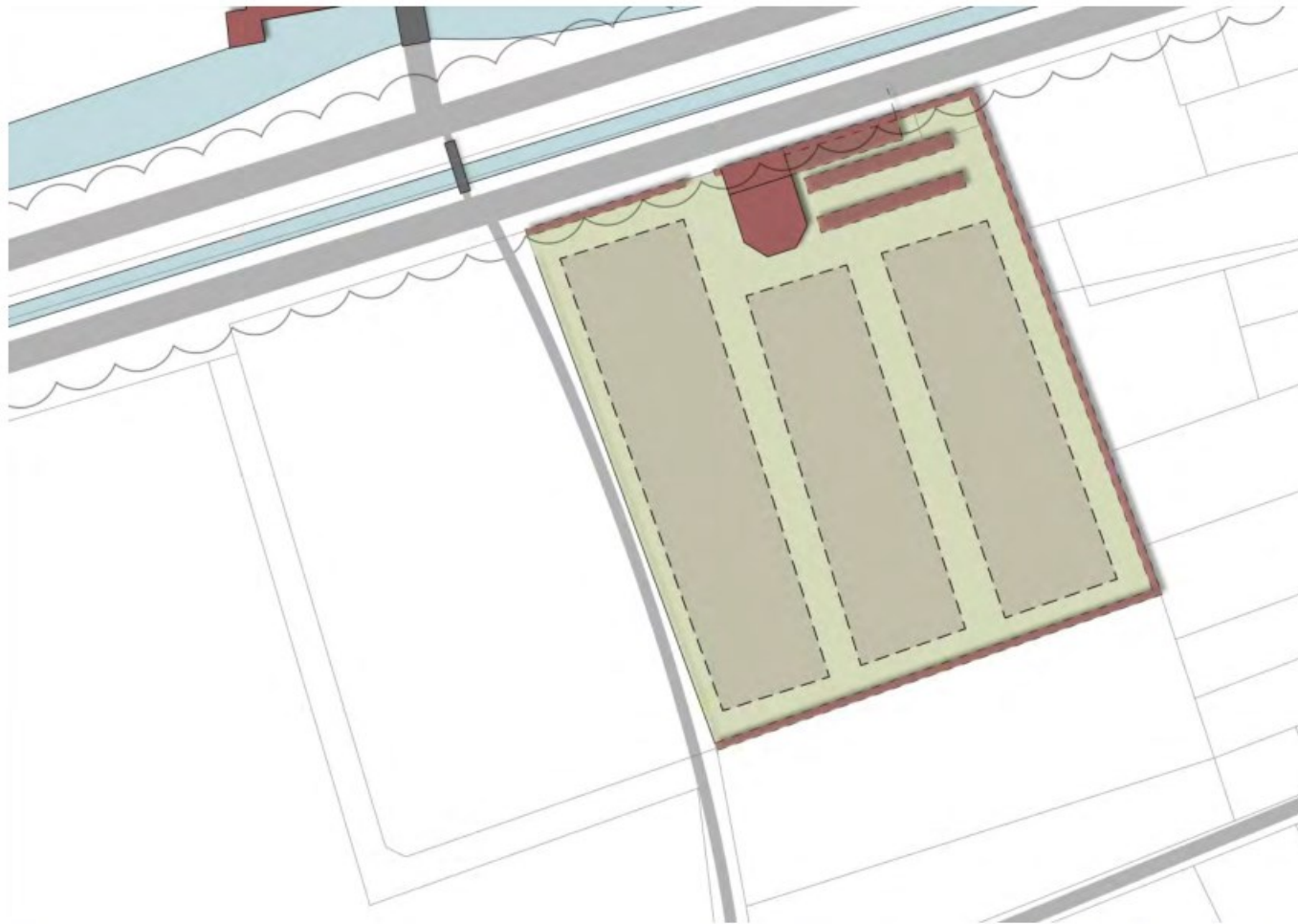

Hoogtekaart van de ommuurde moestuin en de omgeving. De actuele hoogtetepeilen zijn globaal weergegeven in meter + NAP.
AHN3

Foto overzicht actuele situatie. (foto's Erfgoed)

Reconstructie moestuin fase 1: aanleg moestuin en bouw orangerie door het echtpaar ██████████ (1869-1881). De huidige kadastrale percelen zijn met lichtgrijze lijnen weergegeven. De tuinmuur en muurkas zijn met gestreepte contouren weergegeven, want onduidelijk is of deze in één campagne samen met de orangerie zijn gebouwd.
Stichting In Arcadië, 2020

Reconstructie ommuurde moestuin fase 2: uitbreiding moestuin en ommuring door het echtpaar ██████████ (1869-1881). De inrichting met teeltvakken, paden en fruitbomen is gebaseerd op (lucht)foto's uit de jaren '30-'50 van de 20^e eeuw. De blauwe lijn geeft de oorspronkelijke perceelgrens aan.
Stichting In Arcadië, 2020.

3.4 Analyse, interpretatie en waardering

De ommuurde moestuin is onderdeel van het landgoedensemble Kasteel Gemert en heeft een beeldbepalende ligging aan de Kasteellaan / Heilige Geestlaan tegenover de historische poortvleugel met hoofdentree naar het kasteel.

Analyse en interpretatie

De geschiedenis van de ommuurde moestuin is nauw verwoven met het kasteelcomplex/landgoedensemble. Het gebied, dat bekend staat onder het toponiem Schoorswinkel, is onderdeel van het kasteelcomplex geworden ten tijde van de Commanderie van de Duitse Orde. Het oostelijk deel van de huidige ommuurde tuin was in ieder geval al in de 18^e eeuw in gebruik als moestuin. Er zijn geen historische kaarten afbeeldingen uit de 17^e en 18^e eeuw bekend die een beeld geven van de inrichting van het gebied. De tuinen in geometrisch stijl direct om het kasteel hadden in die tijd ook een nutsfunctie als fruitgaard en groenten. Hoogstwaarschijnlijk kende het gebied in het Schoorswinkel een zeer eenvoudige inrichting.

De huidige ommuurde moestuin is tussen 1869 en 1879 door het echtpaar ██████ aangelegd en vergroot als onderdeel van een ingrijpende totaalrenovatie van het gehele complex. Omdat de nutstuinen in de directe omgeving van het kasteel werden opgeheven vanwege de aanleg van de parkaanleg in landschapsstijl, werd het gebruik van de tuin in het Schoorswinkel geïntensiveerd. De tuin werd ingericht als de officiële moestuin van het kasteelcomplex. Eerst werd de bestaande tuin (het oostelijk deel van de huidige tuin) heringericht, met drie rechthoekige teeltvakken en een nieuwe grote glazen oranjerie. Na de vergroting van de tuin in 1874 bestond het geheel uit vier beplantingsvakken (twee grote en twee kleine) een oranjerie en mogelijk ook de muurkas. Het geheel is daarna ommuurd. Onduidelijk is of de tuinmuur in één campagne samen met de oranjerie en muurkas is gebouwd, mogelijk zijn hierbij ook twee bouwfasen geweest. Bij het historisch onderzoek zijn daarvoor geen aanwijzingen gevonden. Bouwkundig onderzoek zou dit kunnen uitwijzen.

De ommuurde moestuin is als contour gaaf aanwezig. Deze contour wordt gemarkeerd door een rondgaande tuinmuur met twee poorten aan de zijde van het kasteel. Voor de aanleg van de tuin is het Schoorswinkelpad omgelegd, wat tot de huidige markante en karakteristieke verschijningsvorm heeft geleid. Aan de binnenzijde de tuinmuur bevinden zich verschillende resten van bouwwerken als de oranjerie, een muurkas en verschillende schuurtjes. Op verschillende plekken aan de binnenzijde van de muur zijn haken van leifruitrekken bewaard gebleven, die wijzen op een levendige teelt van leifruitbomen. De verdere inrichting van de moestuin (broeibakken, beplanting, teeltbedden en paden), die is ontstaan omstreeks 1870-1879 onder het echtpaar ██████ en zich heeft doorontwikkeld onder de religieuze organisaties, is in aan het einde van de 20^e eeuw verloren gegaan. Ook een gedeelte van de oorspronkelijke opstallen (kassenbakken, glazen koepel van de oranjerie ed.) is verloren gegaan.

Waardering

De landschappelijke en stedenbouwkundige situering

De ommuurde tuin ligt in het hart van Gemert aan de Kasteellaan tegenover de hoofdtoegang tot het kasteel. De ommuurde tuin is zichtbaar en herkenbaar als functioneel onderdeel van het kasteelcomplex/landgoedensemble kasteel Gemert. De tuin heeft een markante ligging aan de Rips/ Kasteellaan direct tegenover de poortvleugel die de hoofdtoegang vormt tot het kasteel en de omringende tuin- en parkaanleg in landschapsstijl. De tuin ligt tussen de bebouwde kom en het agrarische gebied dat tot het kasteelcomplex behoort.

De vorm/onderliggende structuren

De oorspronkelijke vierkante moestuin is aangelegd in het agrarische gebied genaamd het Schoorswinkel. Omstreeks 1874 is de tuin aanmerkelijk vergroot, waarbij het Schoorswinkelpad is omgelegd. De tuin wordt geheel omgeven door gemetselde tuinmuren. Alleen aan de zijde van het kasteel zijn twee toegangspoorten aanwezig.

Het idee achter het ontwerp

Hoewel de inrichting van de tuin verloren is gegaan zijn er veel historische kaarten en afbeeldingen bekend die een goed beeld geven van het gebruik en de inrichting van de tuin. Er is sprake van een indeling in vier grote teeltvakken van verschillende omvang en een doorgaande beplantingsstrook aan de binnenzijde van de muur. Het beeld is dat van een traditionele functionele moestuin die enige extra allure kreeg door een glazen kasachtige oranjerie. De oranjerie werd oorspronkelijk gebruikt als winterstalling voor vorstgevoelige sierplanten. In latere jaren werd ze vooral gebruikt als kas voor het opkweken van planten.

Samenhang tussen de aanleg en de gebouwde elementen

De tuinmuur, poorten en bouwkundige resten van oranjerie, kassen en schuurtjes zijn oorspronkelijk geheel geïntegreerd in de aanleg als moestuin. Omdat de indeling en het gebruik als moestuin niet bewaard zijn gebleven, hebben de bouwkundige onderdelen enigszins hun context verloren en aan herkenbaarheid ingeboet.

Gebruikte materialen/beplanting en afwerking

De tuinmuur en overige bouwwerken zijn alle opgebouwd in baksteen. M.b.t. beplantingen zijn er m.u.v. een kiwi en enkele doorgeschoten sierheesters en coniferen van recente datum geen oorspronkelijke planten bewaard gebleven. Inmiddels is de tuinmuur begroeid geraakt met een natuurlijke begroeiing van o.a. (korst)mossen, varens en muurleeuwenbek.

Bouwkundige elementen (bruggen, gebouwen, tuinsieraden)

De aanwezige (resten van) tuinmuren, oranjerie, kassen en schuren zijn alle typerend voor een historische moestuin.

Andere historische aspecten

De ommuurde tuin is onderdeel van een kasteelcomplex/landgoedensemble met zeer bijzondere historische aspecten, waarbij de Duitse Orde, het meest bijzonder en prestigieus is. De belangrijkste vormende fase van de ommuurde tuin is de periode van particuliere bewoning door het echtpaar ██████ (1869-1881), waarbij de tuin haar huidig opzet en vorm kreeg. De diverse religieuze organisaties die hierna het complex in bezit hadden hebben de vorm en opzet van de tuin in essentie niet gewijzigd.

3.5 Waardestelling

De tuinhistorische waarde van de ommuurde tuin, is voor wat betreft de gebouwde onderdelen **hoog**; Omdat de aanleg als moestuin binnen de muren geheel verloren is gegaan is de tuinhistorische waarde van de huidige aanleg **indifferent**.

3.6 Protocol van overdracht

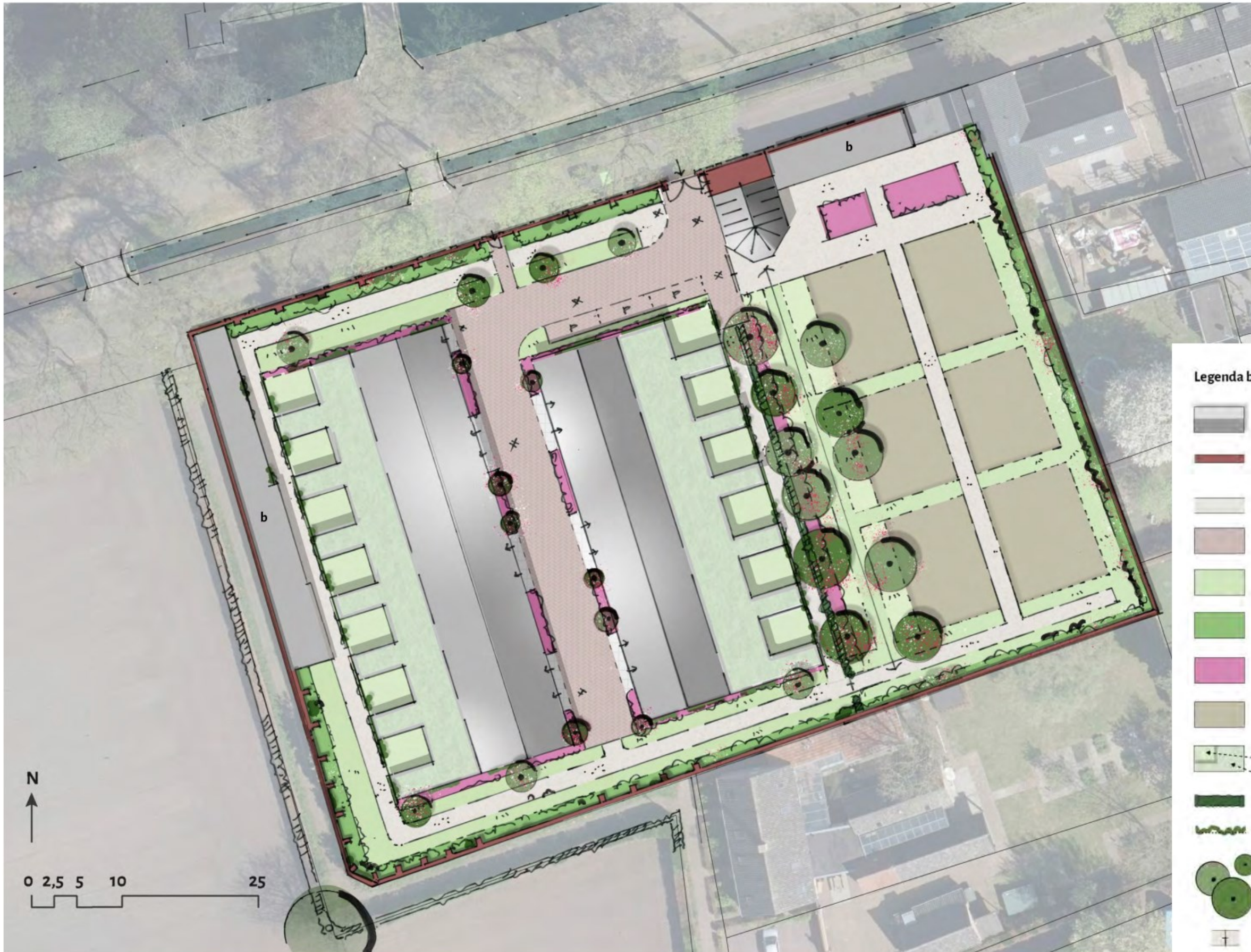
De onderstaande punten kunnen dienen als uitgangspunten voor planvorming vanuit tuinhistorische en erfgoedwaarden:

- De vorm van de tuin en de omringende tuinmuur zijn bewaard gebleven;
- Dat de tuinmuur alleen aan de zijde van het kasteel is voorzien van twee poorten is een karakteristiek aspect;
- Tuinmuur: patina en natuurlijke plantengroei behouden;
- Er zijn bouwkundige fragmenten van de oranjerie en de muurkas bewaard gebleven. Onderzocht zou kunnen worden of deze gerestaureerd of aangeheeld kunnen worden;
- Het Schoorswinkelpad: een oeroud pad die op karakteristieke wijze is verlegd. De omlegging is een markant aspect van de uitbreiding van de moestuin door het echtpaar ██████████ omstreeks 1874;
- De aanleg is niet meer aanwezig en het gebruik als moestuin is komen te vervallen. De moestuin zal opnieuw kunnen worden aangelegd, bij voorkeur gebaseerd op de verloren historische inrichting, omdat daarmee de bouwkundige resten weer context en betekenis krijgen.

DEEL II - Herontwikkeling en groenplan

4 Visie, inrichtingsplan en uitwerking groenplan

Legenda bij inrichtingsplan Ommuurde tuin

- bebouwing: nieuwe en
en bestaande bebouwing (b)
- historische tuinmuur met bestaande poort-
deuren en restanten oranjerie en muurkas
- paden in halfverharding
- toegangswegen met klinkerbestrating
- gras, gazon en graspaden
- plantvakken met bodembedekkers, heesters,
bessenstruiken en klimplanten
- plantvakken met kruidachtige en
bloemrijke beplanting
- teeltvakken in de moestuin
- overig groene inrichting:
privé tuinen bij de woningen;
platte groene daken (sedum)
- haag
- latwerk tuinafscheiding met klimplanten
- fruitbomen, van verschillende grootte
- tuinpoort naar moestuin

4.1 Inleiding en visie

Het voorliggende ontwerp voor de restauratie, herbestemming en inrichting van de ommuurde moestuin van Kasteel Gemert is een uitwerking van het Masterplan voor het kasteelcomplex [REDACTED] Erfgoed, 2019) en het Ruimtelijk kader voor Kasteel Gemert [REDACTED] / Quadrat, 2017).

Doel

Het doel van het plan het zorgvuldig inpassen van de geplande woningen en de ontsluiting in het plangebied en het versterken van de erfgoedwaarden en herkenbaarheid als moestuin van het kasteelcomplex Gemert.

Het ontwerp richt zich op de uitwerking van de visie op groen en erfgoed, de ruimtelijke opzet van het project als geheel, de tuinhistorische waarden van het gebied en het te realiseren groenontwerp. Het rapport met de uitwerking van [REDACTED] Erfgoed voor de ommuurde moestuin richt zich op de stedenbouwkundige aspecten en de architectuur van de te nieuw te bouwen woningen.

Visie

Conform het masterplan zal het westelijke deel van de ommuurde (moes)tuin worden benut voor de bouw van woningen en zal het oostelijke deel worden ingericht als een functionele productietuin voor het restaurant in het kasteel. Deze indeling is omgekeerd ten opzichte van de indeling van het Ruimtelijk kader [REDACTED] / Quadrat, 2017). De afwijking is ontstaan vanwege nieuwe inzichten in de ontwikkelingsgeschiedenis waarbij het oostelijke deel het oudst is; vanwege de waardevolle bouwkundige resten van de oranjerie/broeikas in het oostelijke tuindeel; en vanwege de kansen en potenties van de historische hoofdopzet van de tuin voor de toekomstige wegen- en padenstructuur.

De bestaande werkschuren, de waardevolle tuinmuur en de resten van de oranjerie/broeikas zullen zorgvuldig worden hersteld en worden ingepast in de nieuw in te richten moestuin. De oorspronkelijke structuur met paden en teeltvakken dient als onderlegger voor de hoofdopzet van zowel het woongebied als de moestuin. Het geheel zal de herkenbaarheid en uitstraling als de historische moestuin van het kasteelcomplex versterken.

Conserveringsstrategie

Bij de herbestemming van de in onbruik geraakte ommuurde (moes)tuin zal zorgvuldig worden omgegaan met de erfgoedwaarden, zoals die in hoofdstuk 3 zijn benoemd.

In de actuele situatie zijn er veel bouwkundige resten aanwezig: de omringende tuinmuur met aan de binnenzijde verschillende haken voor leifruitrekken, beide poorten en resten van de oranjerie/broeikas. Hiervoor is een restauratieplan opgesteld. Deze bouwkundige objecten worden bij het herbestemmingsplan zorgvuldig ingepast en zullen daarmee aan uitstraling en betekenis winnen.

In de huidige braakliggende en verruigde staat zijn geen bovengrondse resten van de inrichting als moestuin aanwezig, zoals moestuinbedden, paden en beplantingen als moesgewassen, fruitbomen en hagen. Bij de herbestemming en herinrichting zal een gedeelte van de moestuin weer in gebruik genomen worden als moestuin, waarbij de inrichting gebaseerd zal zijn op de historische plattegrond met grote teeltvakken en het terrein weer herkenbaar zal zijn als de kasteelmoestuin. Het woongebied zal qua aankleding en indeling verwijzen naar de geschiedenis van de moestuin, zodat de ommuurde tuin als eenheid herkenbaar zal zijn.

Ontwikkelingsstrategie

Omdat de historische inrichting van de moestuin geheel verloren is gegaan en het gebied al geruime tijd in onbruik is geraakt, is de herbestemming en herinrichting van het gebied een belangrijke aanjager en economische drager voor het behoud en herstel van de ommuurde tuin. De nieuwe ontwikkeling bestaat uit een gedeeltelijk herstel van de inrichting als moestuin en het realiseren van een woningbouwprogramma. De tuinmuur, de moestuin en het woongebied worden ontworpen als één samenhangend ruimtelijk concept, waarbij opzet en indeling van de het plangebied zoals te zien op de (lucht)foto's uit de jaren '30 - '50 van de 20e eeuw leidend is.

Met het herbestemmingsplan zal de in onbruik geraakte en voor het publiek afgesloten ommuurde (moes-)tuin in gebruik worden genomen als een gecombineerd woon- en groengebied. Een rondwandeling binnen de ommuring wordt voor het publiek toegankelijk. Langs de muur wordt een aantrekkelijke groenzone ingericht. De moestuin is voor productie en niet permanent opengesteld, maar wel goed zichtbaar vanuit het publiek toegankelijke gebied. De ommuurde tuin zal op deze wijze weer beleefd kunnen worden als een volwaardig onderdeel van het landgoedensemble van Kasteel Gemert.

Vogelvlicht impressie van de ommuurde moestuin.
Erfgoed

4.2 Het inrichtingsplan op hoofdlijnen

Het inrichtingsplan omvat één samenhangend ruimtelijk concept voor het versterken van de erfgoedwaarden, de bouw van woningen en het groenplan. Uitgangspunt voor het inrichtingsplan is de indeling van de moestuin zoals op de (lucht)foto's uit de jaren '30 - '50 van de 20e eeuw. Van deze periode is veel documentatie beschikbaar.

Het oostelijke deel van de ommuurde tuin wordt, in combinatie met de restauratie van de oranjerie, opnieuw ingericht als de functionele moestuin en boomgaarde bij kasteel Gemert. Dit tuindeel behoort tot de eerste fase van heraanleg van de moestuin in de periode [REDACTED]. Het inrichtingsplan is een interpretatie van de tuininrichting op de (lucht)foto's uit de jaren '30 - '50 van de 20e eeuw: de twee moestuinvakken worden gescheiden door een middenpad en er worden twee rijen fruitbomen geplant met daarlangs een haag en een beplantingsvak met kruidachtige en bloemrijke planten. Aan de voet van de tuinmuur wordt een (gazon)pad aangelegd en er is volop ruimte voor de herplant van leifruitbomen. Tegen de muur zullen de verdwenen leifruitrekken opnieuw worden aangebracht.

De twee grote westelijke moestuintuinvakken worden ontwikkeld voor woningbouw. Deze twee vakken zijn tot stand gekomen in een tweede fase van heraanleg van de moestuin in de periode [REDACTED]. De opzet met twee blokken woningen gescheiden door een naar oud voorbeeld aan te leggen middenpad is gebaseerd op de (lucht)foto's uit de jaren '30-'50 van de 20e eeuw. Vanaf het middenpad is er over de muur zicht op het poortgebouw van Kasteel Gemert. Langs de muur wordt, ook conform de oude moestuinrichting, een rondgaand pad aangelegd, die zal dienen als rondwandeling voor bezoekers en als ontsluitingspad voor de woningen en de te handhaven werkschuren langs de tuinmuur. Vanaf het rondgaande pad is er een goede zichtbaarheid en beleefbaarheid van de tuinmuur en de moestuin. Aan de voet van de tuinmuur is ruimte voor een beplantingsvak en klimplanten tegen de muur. In de breedste gazonbermen langs de muur worden er vrijstaande (compacte) fruitbomen geplant, zodat er een doorlopend geheel ontstaat met beide tuindelen.

Als toegang tot de moestuin en het woongebied worden de bestaande doorgangen in de tuinmuur gebruikt. Het Schoorswinkelpad, gelegen buiten de ommuring, wordt behouden in haar huidige markante en waardevolle vorm. Er is hierdoor geen nieuwe opening in de tuinmuur nodig.

Het huidige maaiveld ligt enigszins verdiept (ca. 40cm) ten opzichte van het omliggende Schoorswinkelpad, de Kasteellaan en Heilige Geestlaan. Het maaiveld wordt niet opgehoogd, zodat de daken van de nieuwe woningen minder boven de tuinmuur uitsteken. Vanaf het middenpad en het rondgaande pad blijft zowel de tuinmuur, als het hoger gelegen kasteelcomplex, goed beleefbaar.

De inrichting van de ommuurde tuin wordt hierna uitgewerkt in drie onderdelen:

1. Moestuin;
2. Woongebied - rondgaand pad met beplantingsvakken langs de tuinmuur;
3. Woongebied - middenpad en de kruidenborders langs de gevels.

Legenda groenplan de herstelde moestuin

- paden in halfverharding
- gazon en graspaden
- gras onder de fruitbomen, extensief met stinzevegetatie
- plantvakken met leifruit, bessenstruiken, en tuinkruiden langs de tuinmuur
- plantvakken met kruidachtige, bloemrijke vaste planten en snijbloemen
- teeltvakken moestuin
- haag
- fruitbomen, hoogstam

4.3 Uitwerking terreininrichting en groenplan

4.3.1 de herstellde moestuin

De twee oostelijke vakken worden, in combinatie met de restauratie van de oranjerie, opnieuw ingericht als functionele moestuin met boomgaard. De inrichting en uitstraling van de moestuin is gebaseerd op de historische plattegrond met een hiërarchische indeling van dwarspaden: de meest intensief belopen paden in halfverharding, de secundaire paden als graspaden en de paadjes tussen de moesbedden van aangestampte aarde. Vanaf het middenpad (in halfverharding, 2m breed) is er zicht over de moestuin en zicht op het kasteelcomplex. Rond de te restaureren oranjerie en muurkas/werkschuur komt een werkplein in halfverharding. Aan de voet van de tuinmuur wordt een gazonpad aangelegd.

Boomgaard met haag en fruitbomen:

Vrijstaand in gazon worden vrij uitgroeiende hoogstamfruitbomen geplant van verschillende boomsoorten (oude rassen, streekeigen sortiment). De volgende soorten komen in aanmerking:

- Fruitbomen: appel, peer en kers in verschillende soorten en cultivars;
- Onder de bomen hoog gras met stinzevegetatie (o.a. tulp, narcis) met een uitgemaaid pad;
- Een haag fungeert als scheiding met het publiek toegankelijke gebied, maar men kan er wel overheen kijken. Veldesdoorn (*Acer campestre*), 1,5m hoog;
- Langs de haag een breed beplantingsvak met kruidachtige, bloemrijke vaste planten, zoals salie, lavendel, potentilla, rozemarijn, iris, zonnehoed, daglelie, crocosmia.

Moestuinvakken:

Inrichten als de productieve moestuin van Kasteel Gemert (t.b.v. horeca):

- De 6 teeltvakken bieden een optimale indeling en maatvoering voor vollegronds groenteteelt via een teeltwisselsysteem. Deze teeltwijze in langgerekte moesbedden wordt gecombineerd met (lei-)fruitteelt en de kweek van (keuken)kruiden, als referentie naar de oorspronkelijke teeltwijzen in historische kasteelmoestuinen, zoals ook op Gemert plaatsvond;
- Rondom een zone van gazon of graspaden. Deze grasbanden en de dwarspaden geven een rustige uitstraling, maar zijn ook functionele routes voor het tuinieren. Spijlenpoortjes in de haag als doorzicht vanaf de rondwandeling in het openbaar gebied;
- De paadjes tussen de moesbedden zijn van aangestampte aarde. NB: deze zijn niet weergegeven op het inrichtingskaart, want deze worden jaarlijks opnieuw aangelegd;
- Teeltplan nader uit te werken. Drie kleinere vakken bij het werkplein met o.a. bloeiende kruiden, (sier)beplanting, snijbloemen, etc..

Leifruit langs de tuinmuur

Herplant leifruitbomen bevestigd aan houten lijfruitrekken en met verschillende snoeivormen (vlakliggend, rechtop, v- en u-vorm, palmet, waaier, etc.). De volgende soorten komen in aanmerking:

- Pitvruchten, zoals appel en peer, in verschillende cultivars;
- Besvruchten, zoals buitendruif en kruisbes;
- Schijnvruchten, zoals vijg en zwarte moerbeï;
- Steenvruchten, zoals abrikoos, zoete kers, morel, perzik, pruim;
- NB: de muren van de 'Ommuurde tuin' zijn gebouwd met het oog op de aanplant van fruitbomen en leifruit, het wortelstelsel van kleine fruitbomen is niet schadelijk voor gemetselde funderingen van fruitmuren.

Beplantingsvak langs de tuinmuur

De volgende soorten komen in aanmerking:

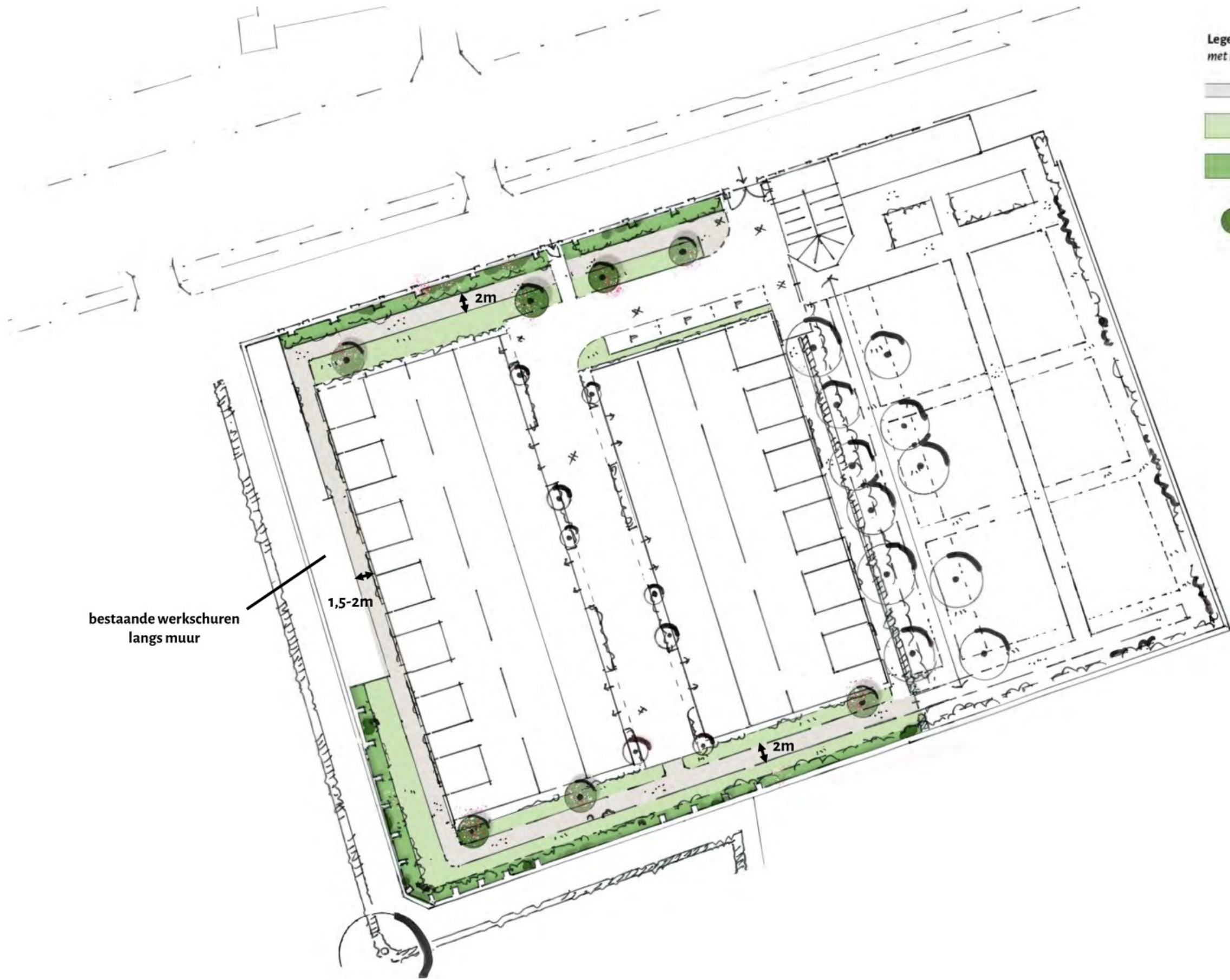
- Zwart geschoffelde grond direct onder de leifruitrekken;
- Enkele vrijstaande of groepjes bessenstruiken;
- Ruigere (tuin-)kruiden zoals valeriaan, venkel, smeerwortel, engelwortel en wilde marjolein.

Referentiebeelden

Overig:

- Kuipplanten, zoals mediterraan fruit en palmen.
- Winterstalling in kas/oranjerie;
- Locatie voor opslag materialen, compost nader te

Legenda groenplan woongebied: rondgaand pad met beplantingsvakken langs de tuinmuur

- paden in halfverharding
- gazonbermen
- plantvakken met bodembedekkers, varens, klimplanten, verspreid staande lage heesters en bessenstruiken langs de tuinmuur
- compacte fruitbomen, halfstam/laagstam

4.3.2 Woongebied - rondgaand pad met beplantingsvakken langs muur

Langs de tuinmuur wordt, geïnspireerd op en conform de oude moestuinrichting, een pad in halfverharding aangelegd als rondwandeling voor bezoekers en als ontsluitingspad voor de privétuinen bij de woningen. Vanaf het pad is er uitzicht op de moestuin.

De muur, de zichtbaarheid daarvan en het behoud van de waardevolle muurbeplanting is het uitgangspunt van het groenontwerp voor de beplantingsvakken langs de voet van de muur. Het betreft een beplanting van onder andere bodembedekkers, varens, heesters en klimplanten tegen de muren, passend bij de huidige begroeiing en 'patina' van de muur met (korst-)mossen, varens en muurleeuwenbek. In het noordelijke beplantingsvak wordt een opstelplaats voor vuilcontainers en het pad naar de kleine poort in de tuinmuur uitgespaard. In de breedste gazonbermen langs het pad worden compacte vrijstaande fruitbomen geplant, zodat er een doorlopend geheel ontstaat met beide tuindelen.

Bodembedekkers aan de voet van de muur tussen de pendanten:

De volgende soorten komen in aanmerking:

- Bosaardbei;
- Gevlekte dovenetel;
- Elfenbloem;
- Kuipend zenegroen;
- Enkele verspreid staande groepjes varens;
- Etc.

Klimplanten tegen de muren:

De klimbeplanting wordt spaarzaam toegepast: alleen op plekken waar de muurbeplanting daar niet onder leidt en alleen als de zichtbaarheid van de muur de boventoon voert. De volgende soorten met karakteristieke bladeren, bloeiwijze en bessen komen in aanmerking:

- Sierdruiif;
- Kamperfoelie;
- Clematis;
- Klimroos;
- Etc.

Lage heesters en bessenstruiken:

Verspreid staand in de bredere vakken komen de volgende soorten in aanmerking.

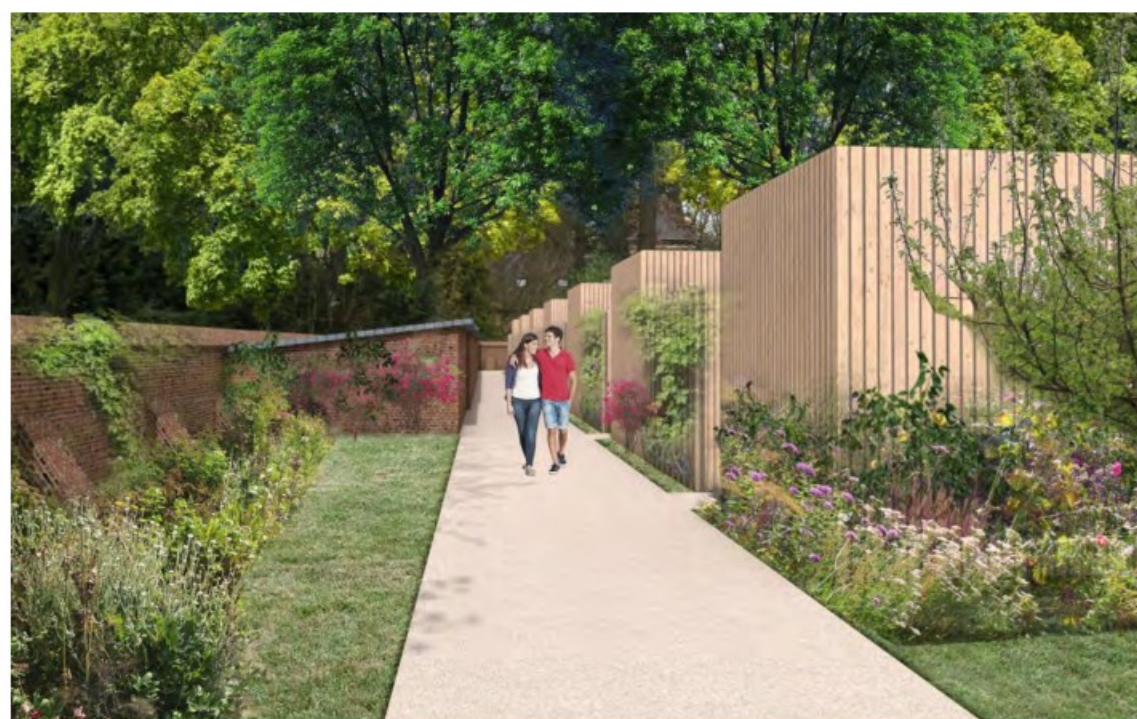
- Viburnum in verschillende cultivars;
- Bessenstruiken als (sier-) aalbes, appelbes;
- Kornoelje in verschillende cultivars;
- Kardinaalsmuts;
- Peperboompje;
- Zwarte vlier;
- Etc.

Fruitbomen langs het rondgaande pad:

Vrijstaand in gazon langs het rondgaande pad worden compacte fruitbomen geplant van verschillende boomsoorten (oude rassen, streekeigen sortiment) als snoei vorm: half- of laagstambomen. De volgende soorten komen in aanmerking:

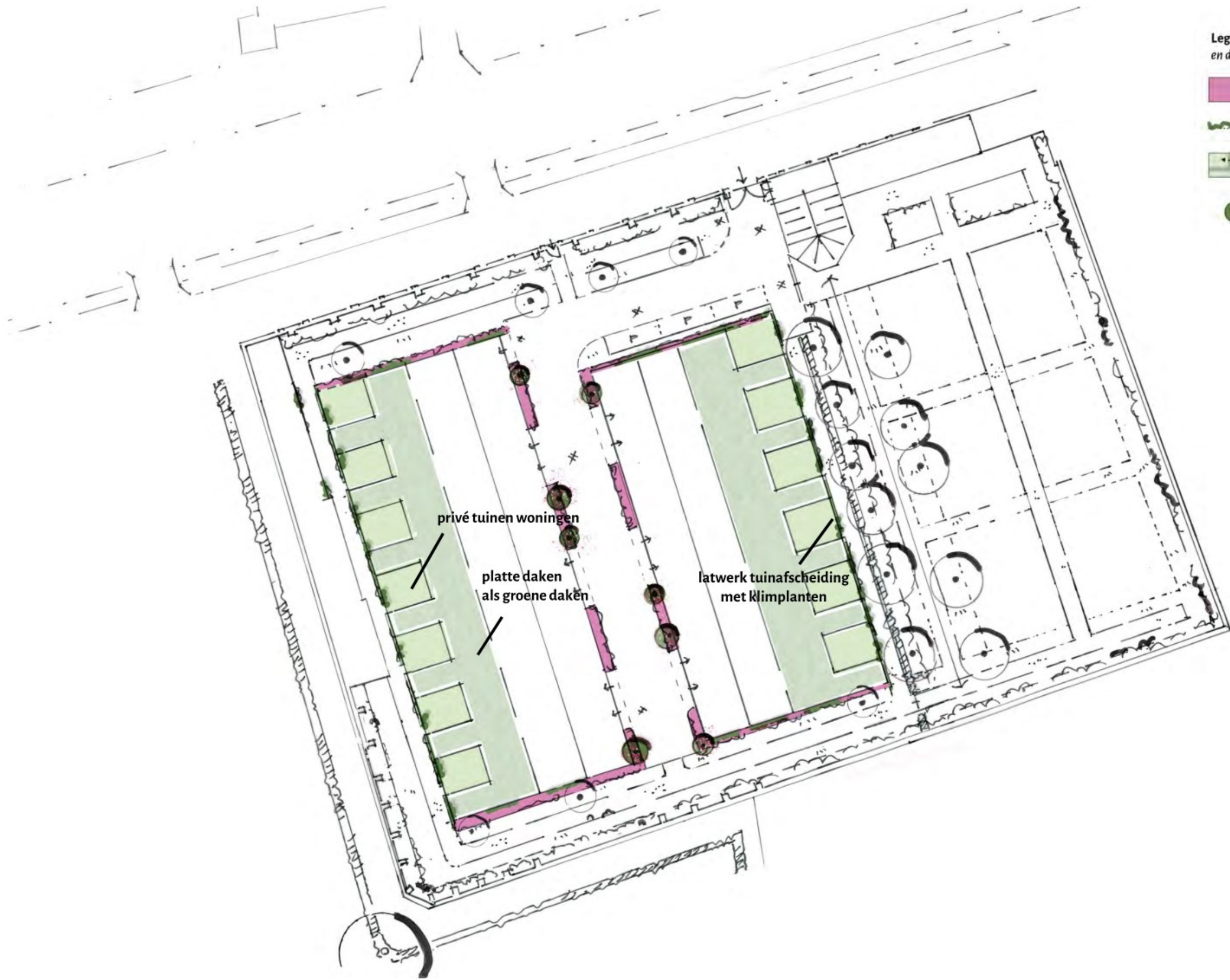
- Kers, pruim, peer en mispel in verschillende soorten en cultivars;
- NB de muren van de 'Ommuurde tuin' zijn gebouwd met het oog op de aanplant van fruitbomen en leifruit, het wortelstelsel van kleine fruitbomen is niet schadelijk voor gemetselde funderingen van fruitmuren.

Referentiebeelden

Impressie van het rondgaande pad langs de tuinmuur.

Erfgoed

Legenda groenplan woongebied: middenpad en de kruidenborders langs de gevels

- plantvakken met kruidachtige beplanting langs de gevels
- latwerk tuinafscheiding met klimplanten
- overig groene inrichting: privé tuinen bij de woningen; platte groene daken (sedum)
- kleinblijvende zuilvormige fruitbomen bij de opritten

privé tuinen woningen

platte daken als groene daken

latwerk tuinafscheiding met klimplanten

4.3.3 Woongebied - middenpad en de kruidenborders langs de gevels

Het woongebied zal qua aankleding en indeling verwijzen naar de geschiedenis van de moestuin, zodat de ommuurde tuin als eenheid herkenbaar zal zijn.

In de openbare groenstrookjes langs de nieuwe bebouwing wordt een bloeiende en kruidachtige beplanting aangeplant, zodat er een eenduidige sfeer en aanzicht ontstaat, geïnspireerd op een zonrijke kruiden- of keukentuin. Langs de zijgevels van de woningen worden spandraden bevestigd waar klimplanten worden aangeplant.

Aan weerszijden van het middenpad worden op wisselende afstand klein-blijvende fruitbomen geplant met daardoor een opvallende bloei en vruchtdracht. Vanaf het middenpad is er een doorzicht op het poortgebouw van Kasteel Gemert. De platte dakdelen zijn groene daken (zie uitwerking architect).

Als tuinafscheiding en privacy-scherm worden er spalieren van verticale houten latten tussen de woningen aangebracht waartegen klimplanten kunnen groeien. Deze uniforme erfafscheidingen worden mee-ontworpen met de architectuur en doen qua vorm en uitstraling denken aan de leifruitrekken - en fruitschuttingen die karakteristiek zijn voor historische (kasteel-)moestuinen.

Kleinblijvende fruitbomen:

De volgende soorten komen in aanmerking:

- Zuilvormige appel, peer, pruim en kers. Gesnoeid als 'kolomfruitbomen' en geplant in de plantvakken naast de opritten van de woningen.

Kruidachtige beplanting:

De volgende soorten komen in aanmerking:

- Salie;
- Lavendel;
- Potentilla;
- Rozemarijn;
- Kruidmunt;
- Tijm;
- Etc.

Klimplanten:

De volgende soorten in aanmerking:

- Buitendruif;
- Kamperfoelie;
- Clematis;
- Kiwi;
- Etc.

Impressie van het middenpad. Erfgoed

Referentiebeelden